

INFORMAȚII DESPRE BACĂU ÎN FONDURI ȘI COLECȚII DIN ARHIVELE IEȘENE (SEC. XVI-1950)

RODICA IFTIMI

Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale deține numeroase fonduri și colecții, care alcătuiesc impresionantul tezaur arhivistic de peste 15 km de documente istorice.

Prin *Regulamentul Organic*, care punea bazele statului român modern, se înființau, la **1 ianuarie 1832, Arhivele Statului**, instituție răspunzătoare de păstrarea și conservarea tuturor înscrisurilor existente. Așadar, când spunem Iași ne gândim atât la a doua mare Arhivă a țării dar, mai ales, la **Arhivele Moldovei, de la 1832** încolo. Astfel, în depozitele noastre sunt documente privitoare la istoria Moldovei până la 1860-1862, urmând ca în fondurile contemporane, corespunzătoare perioadei 1900-1948, să regăsim informații despre multe zone și localități învecinate cu Iași.

Referitor la Bacău – oraș, ținut, județ – avem două categorii de fonduri și colecții arhivistice:

a) care conțin date generale despre Moldova dintre Carpați și Nistru (apoi Prut), despre regiunea Iași:

- fond *Camera de Comerț și Industrie*;
- Colecția *Documente*;
- Colecția *Litere „Gh.Asachi”*;
- Colecția *Manuscrise*;
- Colecția *Plamuri și hărți*;
- Fond *Departamentul Dreptății (Ministerul de Justiție)*;
- Fond *Departamentul Treburilor Dinlăuntrul (Ministerul de Interne)*;
- Fond *Divanul Domnesc*;
- Fond *Epitropia Generală a Casei Spitalelor „Sf. Spiridon” Iași*;
- Fond *Inspectoratul III Industrial Iași*;
- Fond *Inspectoratul Școlar Regional Iași*;
- Fond *Inspectoratul Tehnic Cadastral Iași*;
- Fond *Rezidența Regală a Ținutului Prut*;
- Fond *Secretariatul de Stat al Moldovei*;
- Fond *Visteria Moldovei*.

b) cu date numai despre Bacău:

- Fond *Inspectoratul general administrativ Bacău (1930-1948)*
- Fond *Isprăvnicia ținutului Bacău (1828-1850)*
- Fond *Judecătoria ținutului Bacău (1832-1850)*
- Fond *Legiunea de Jandarmi Bacău (1943-1945)*
- Fond *Regiunea I.P.A.C.A, sector Bacău (1951-1953)*
- Fond personal *George Bacovia (1903-1988)*

Pentru curiozitatea și interesul cercetătorilor băcăuani (și nu numai), voi prezenta, pe scurt, fondurile din categoria „b” iar în partea a doua a lucrării, pe celelalte.

Fondul *Inspectoratul general administrativ Bacău* conține 16 unități arhivistice (u.a.), din perioada 1943-1946, relative la: procese-verbale de colaborare financiară,

rapoarte de activitate, circulare, anchete financiare, buget general al administrației orașenești, copii după statele de serviciu cu personalul serviciului Drumuri și Construcții, Sanitar al județului Bacău.

În fondul *Legiunea de Jandarmi Bacău (1943-1945)* întâlnim corespondență generală, ordine, circulare, procese-verbale de percheziții, registre de serviciu de la posturile Agăș, Călugăra, Grozești și Prăjești (4 u.a.).

Prin H.C.M. 1126, publicată în Monitorul Oficial nr.96/24 octombrie 1950, se înființează, pe lângă Consiliul de Miniștri, un institut pentru planurile de amenajare integrală a cursurilor de apă, I.P.A.C.A. Fondul arhivistic se numește *Sectorul regional I.P.A.C.A. Bacău (1951-1953)*, are 113 u.a. și este structurat pe 9 servicii: secretariat; personal; construcții; aprovizionare; tehnic; hidrologic; investiții; muncă și salarii; contabilitate. Cele mai importante documente se referă la: descrieri de posturi hidrometrice; studii în vederea înființării de limnigrafe; măsuri de debite la stațiile gura Humorului (Moldova), Cozmești (Siret), Bodești (Tutova), Herăstrău (Năruja), Tulnici (Putna), Blăgești (Siret), Lărgășeni (Berheci), Băicani (Zeletin), Râcoasa (Sușița), Vulcăneasa (Milcov), Dărmănești (Trotuș), Bicaz (Bicaz) și Cârlibaba (Bistrița).

În fondul familial *Agatha și George Bacovia (1903-1988)* se regăsesc documente privitoare la: documente de stare civilă și de studii; adrese, note și adeverințe; corespondență; grafică și caricatură; stampe și fotografii; manuscrise (total 120 u.a.).

Fondul arhivistic *Isprăvnicia ținutului Bacău* este alcătuit din 3568 u.a., ce acoperă perioada cuprinsă între anii 1828-1853.

Problematika cuprinsă în acest fond, de o mare importanță pentru istoria locală și regională din prima jumătate a secolului al XIX-lea, este foarte diversificată.

Astfel, putem distinge câteva categorii de probleme: agricultură, alimentația publică, dezvoltarea pieței interne; comerțul, căile de comunicație, situația fiscală, situația socială, instituții, statistici, exploatarea solului și subsolului, ordine și circulare primite etc.

Bineînțeles că între aceste clasificări nu există o graniță strictă. De altfel, am descoperit o multitudine de alte informații care nu pot fi trecute la o anumită categorie. De exemplu:

- ❖ *harta prințipatului Moldovei la 1835;*
 - ❖ *venirea Dommului și așezarea în Moldova sau însoțirii la Iași cu zestrea domnească;*
 - ❖ *peștile sătești;*
 - ❖ *rășlăuiri din trupul Moldovei de către Transilvania;*
 - ❖ *proprietarii moșiilor din Basarabia;*
 - ❖ *rosienescul consulat;*
 - ❖ *arderea codrilor din pricina arșiței*
- sau
- ❖ *vorbele deșarte ce să presară de tulbură liniștea lăcuitorilor;*
 - ❖ *sălășe de țigani robi a coronii fugiți din Basarabia;*
 - ❖ *comorile ce să gădesc în ținut;*
 - ❖ *fântânile din ținut și fântânile cu ape minerale de la Slănicul Moldovei, despre care vom găsi informații prețioase în fondul Epitropia Generală a Casei Spitalelor „Sf. Spiridon” din Iași.*

Tendințele de reorganizare pe baze noi a Arhivei se reflectă, în perioada 1828-1833, în existența și conținutul unor condici și registre alcătuite după ordinele cancelariei domnești. Acestea sunt:

- *condica de lucrările făcute după poruncile Divanului;*

- *ordinul de înființare a dellelor în cancelarie;*
- *registru de hârtiile intrate în cancelaria isprăvniceiei Bacăului;*
- *registru de hârtiile poruncii scoase în ținut;*
- *condică de trecerea poruncilor instanțelor.*

În cunoașterea vieții sociale a ținutului Bacău, sub diferite aspecte, de mare ajutor ne sunt statisticile, fie agricole, demografice, sociale sau sanitare, care se prezintă sub formă de vidomostii.

Aproape în fiecare an sunt nelipsite catagrafiele arăturilor și semănăturilor, de născuți, căsătorii și morți, de scutelnici și alte trepte, catagrafia ierburilor din ținut, a moșiilor și a stării de sănătate a locuitorilor.

Periodic, se întocmesc vidomostii ale prețurilor, ale vinovaților din arest sau din groapa Ocnelor, ale supușilor străini ce intră în ținut sau ale slujitorilor dați la granițele Moldovei, de *doftorii aflători în ținut*, de bisericile și cetățile vechi, vidomostiile boierilor și cucoanelor care se căsătoresc sau se săvârșesc din viață.

Trebuie să amintim și vidomostiile referitoare la anumite categorii fiscale care plăteau bir: neguțitorii patentari, breslași, sârbi bejenari, panțiri, jidovi orândari, poșlinari, mazili, ruțași etc.

Veniturile Visteriei se rotunjeau din dări reflectate în:

- *banii răsurilor;*
- *slujba goștinii;*
- *rusumaturile;*
- *banii haznelii de la murgeriile ținutului;*
- *plata podăritului pentru rachiul ce intră în orașe; otcupul goștinii;*
- *otcupul trecerii vitelor peste hotar;*
- *otcupul cotăritului și a ocăritului;*
- *otcupul săului și a ocnelor;*
- *brudina podurilor;*
- *darea străjerilor.*

Din multitudinea de dosare ce alcătuiesc fondul, o parte însemnată o constituie cele referitoare la dezvoltarea pieței interne.

An de an, în ținutul Bacăului se organizau iarmaroace, menționate mai ales pe Valea Siretului, a Bistriței și a Trotușului, în târgurile Bacău, Slănic, Tg.Ocna, Căiuți, Moinești, Valea Seacă. În târguri și iarmaroace se vindeau: pâine, lumânări, carne, velnițe, păcură, cereale, vite, sare, chereștea etc.

Apele Bistriței și ale Siretului, pe lângă importanța lor economică, au stat în atenția isprăvniceiei și datorită influenței negative asupra târgului Bacău sau a micilor localități prin care trecea.

De aceea, după 1837, timp de aproape 10 ani, s-au făcut diverse lucrări de îndreptare a cursurilor și de control, pe cât posibil, a debitelor atât pentru a feri de primejdii cât și pentru folosirea în agricultură.

Documentele semnalează existența unor sate lipsite de pâine sau de locurile hranei, tocmai din cauza calității inferioare a solului sau a secetei prelungite.

Mai observăm că, în fiecare an, sunt documente care reflectă grija cancelariei ținutului față de starea de sănătate a locuitorilor, câți doctori sunt în ținut, necesarul de medicamente sau lemne pentru foc, numărul bolnavilor de ciumă și holeră înregistrați în ținut, calitatea asistenței medicale acordată arestaților etc.

Există date și despre bolile animalelor și încercările de a le vindeca, despre numărul vitelor din ținut și comerțul cu animale sau despre unii locuitori din

Transilvania care vin în Moldova *pentru iernaticul și văraticul lor*.

Se semnalează și existența breslelor, conduse de un staroste, subordonat ispravnicului de ținut.

Viața economică și socială este completată de viața bisericească și monahală, exercitată în numeroasele biserici, mănăstiri și schituri din ținut.

În cancelaria isprăvniceii s-au păstrat și documente referitoare la supușii străini din ținut or care intră și ies din Bacău (turci, bulgari, ruși, britanici etc.).

Pentru anii 1829-1831 deținem informații privind existența poștelor, păzirea lor *în bună stare, expedarisirea* plicurilor și a pachetelor.

Fondul *Secretariatul de Stat* se numără printre cele mai importante instituții centrale care au funcționat în Moldova, între anii 1832-1862.

Activitatea sa a fost strâns legată de cea a Sfatului Administrativ. Prin urmare, se păstrează documente referitoare la isprăvnicii și privighetorii de ocoale, probleme edilitare și urbanistice ale localităților din Moldova, înființarea și organizarea eforturilor orașenești, precum și a celorlalte instituții din acea vreme, potrivit prevederilor Regulamentului Organic.

Relativ la Bacău, în cele două ipostaze de târg și ținut, deținem documente numeroase, privitoare la: abuzurile ispravnicului, aprovizionarea cu lemne a unităților militare ruse cantonate în oraș, darea în antrepriză a brutăriilor, cazarma Miliției, căsăpiile, cheltuielile făcute cu repararea poștelor, compania de pompieri, dajnicii, liste cu boierii din ținut, decese ale boierilor și văduvelor, district, dughene, Eforia, epitropia târgului, făclierii, instituirea unei comisii de agronomie și economie rurală, ispravnicii ținutului, judecătoria ținutului, listă de cantitatea de lemne consumată de instituții, obștea evreilor, pitarii, poliție, proviziile rămase la magazia din târg, staroste, supușii austrieci, construirea de șosele etc.

De asemenea, întâlnim informații prețioase despre activitățile economice din Tg.Ocna și Onești.

Înființată la 1721, Epitropia „Sf. Spiridon” este cea mai veche și mai mare instituție spitalicească din Moldova.

La începutul secolului al XIX-lea își desfășura activitatea în 4 localități: Iași, Roman, Tg.Ocna (cunoscut ca locul salinelor și moșia pe care se va întemeia Slănicul Moldovei) și Focșani.

Cele mai semnificative documente despre Bacău mi se par a fi cele referitoare la spitalul din oraș, mai precis *donăția testamentară a serdarului Grigore Busuioc, constând din case în Bacău, țigani, robi, moșii (Iliești, Ardeoani, Versești) și sume de bani, în scopul înființării unui spital (1852-1882)*.

Slănicul, considerat încă din secolul trecut *perla Moldovei*, este reflectat în documentele despre băi și ape minerale, existența unei fabrici de bere, activitatea stațiunii meteorologice, a școlii sau a uzinei electrice, despre pescuitul în apele montane or exploatarea pădurilor întinse.

Printre proprietățile Epitropiei se numărau moșiile: Ardeoani, Blăgești, Căndești, Coțofenești, Fântânele, Galbeni, Hemieni, Iliești, Luncani, Oncești, Orbeni, Oroftiana, Palanca, Petrești, Răcăciuni, Ruși, Slănic, Verești.

Pentru perioada 1919-1948, fondul *Inspectoratul Regional Școlar Iași* ne introduce în atmosfera specifică învățământului primar, gimnazial și secundar, de stat or particular. Paleta de informații este foarte largă și cuprinzătoare, fapt ce conduce la îmbogățirea istoriei locale cu noi date și evenimente prețioase, unele dintre ele sumare cunoscute sau chiar inedite:

- procese-verbale ale inspecțiilor în orașul și județul Bacău;
- rapoarte de activitate ale revizorilor și sub revizorilor școlari;
- corespondență și situații la examenul *de tranziție* din oraș;
- registru-inventar al școalelor;
- liste alfabetiche de satele și comunele unde s-au înființat școli primare;
- cereri pentru detașări, supliniri, transferări, repartiții de ore;
- tabele statistice privind situația generală a învățământului primar particular, confesional și minoritar din județul Bacău;
- tabele de candidații la diferite examene: capacitate, bacalaureat, definitivat, pentru obținerea bursei, a gradului II;
- tabele cu profesorii propuși în Comisiile de examinare;
- tabele cu învățătorii din județul Bacău propuși pentru distincția *Răsplata muncii*;
- cataloage ale elevilor din învățământul de stat și particular, de la:
 - Liceul de fete Bacău;
 - Gimnaziul *Oituz* din Tg.Ocna;
 - Școala Superioară de Comerț;
 - Liceul *Ferdinand I* Bacău

- inventare (pe diferiți ani) generale de la diverse școli (mobilier, material didactic etc.);
- acte justificative pentru cheltuieli, documente contabile, proiecte de buget etc.

Prin Legea administrativă nr.2919/13 august 1938, se înființa o nouă circumscripție teritorială, cu atribuții economice, culturale și sociale, numită ținutul Prut și condusă de un rezident, numit pe 6 ani.

Rezidența regală a ținutului Prut își exercita competența teritorială asupra județelor Baia, Bacău, Bălți, Botoșani, Iași, Neamț, Roman, Soroca și Vaslui.

În intervalul 1938-1940, documentele care pot interesa pe cercetătorii băcăuani sunt:

- ❖ procese-verbale de inspecții în plășile județului Bacău
- ❖ numiri de primari în comunele urbane reședință
- ❖ tabele de notarii din comunele județului
- ❖ situația social-politică și starea de spirit a populației
- ❖ ordonanțe ale Primăriei Bacău pentru fixarea prețurilor la articole de primă necesitate
- ❖ inventare de mărfurile deținute de comercianții din Bacău, Lăloaia, Comănești etc.
- ❖ planuri, proiecte și devize pentru construirea unui nou abator în oraș
- ❖ lucrări de construire a unei școli supra primare din Dărmănești
- ❖ corespondență cu Primăria Tg. Ocna privind personalul și deschiderea stabilimentului băilor de ape minerale și sărate în parcul Nastasache din oraș.

De altfel, date și informații de mare folos pentru cercetare se regăsesc în multe alte dosare din fond, relative la toate aspectele vieții economice, sociale, politice, culturale și religioase, corespunzătoare tuturor județelor ținutului.

Documentele fundamentale pentru istoria modernă a Țării Moldovei, îndeosebi pentru studii și cercetări monografice, se află în fondul *Visteria Moldovei* (1763-1860) în așa-numitele *catagrafii*, adică recensămintele populației plăitoare de dări, efectuate din 7 în 7 ani, pe categorii fiscale, din sate, ocoale, ținuturi.

Ținutul Bacău era împărțit în 6 ocoale: Bistrița de Sus, Bistrița de Jos, Tazlăul de Sus, Tazlăul de Jos, Tazlăul Sărat, Trotușul.

Dincolo de denumirile specifice epocii – cnigă, dellă, peripiscă, matcă -, rămâne ineditul documentelor (care își așteaptă cercetătorii) despre:

- *chitanțele precum și tablourile pentru podvozi și altele ce s-au dat oștirii ruse*

- *iarmaroacele statornicite la moșia Oneștii din ținutul Bacău, a dăruirii hatmanului Alecu Aslan*
- *fânul oștilor de la stația Ocna, din ținutul Bacău*
- *regularizarea birului*
- *statisticile pe târguri*
- *catagrafia privilegiatilor târgurilor Bacău, Moinești, Tg. Ocna după jalba lui Toader Crivăț*
- *catagrafia meseriilor târgurilor*
- *della ținutului Bacău după jalba stolnicului D-trie Secară*
- *strămutarea locuitorilor din satul Văratice în satul Bogdana*
- *slujitorii rufetului ocnei, bejenarii hrisevoluți, slujitorii Isprăvniciei, nevolnicii care n-au plătit birul, dascălii bisericilor, vătăjeii lăsați proprietarilor, slujitorii poștelor, despăgubirea rusumaturilor, străjerii pământești, oamenii fără căpăței, supușii străini*
- *acta comorii găsite în sumă de 300 gologani la ținutul Bacău de către Ioan Tănase din satul Răcăuți*
- *acta cinovnicilor cancelariei ținutului Bacău pentru că nu li s-ar fi plătit banii din lefi după cursul Visteriei*
- *expedierea cărților în ținut*
- *paveluirea ulițelor târgului Ocnei.*

Așadar, zestrea documentară relativă la Bacău, sub cele 3 ipostaze – târg, ținut, județ – este extrem de bogată și atrăgătoare.

La sala de studiu a Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale este program zilnic, între orele 9-14³⁰ cu posibilitatea executării de copii după cele mai sugestive documente.

Adresez tuturor celor interesați invitația de a cerceta prețioasele mărturii documentare, în dublă calitate: de custode al sălii de studiu și de băcăuan aflat, grație destinului, mai aproape de documentele prezentate, pe scurt, în această lucrare.

Les informations relatif à Bacău aux fonds et aux collections archivistiques d'Iassy (le XVIe siècle - 1950)

Résumé

À la Direction Départementale Iassy d'Archives Nationales on trouve des fonds et des collections archivistiques nombreux, qui totalise plus de 15 kilomètres de documents historiques.

Dans le notre dépôt sont les documents relativement à l'histoire de Moldavie jusqu'à l'année 1862 et les documents contemporains concernant à la ville et à la région d'Iassy.

Le trésor de documents relatif à la ville et le district de Bacău est très ample et très intéressant, mais il est étudié moins parce que les actes sont écrits dans la paléographie chirilique.

Pour la curiosité des investigateurs de Bacău, et non seulement, nous avons présenté brièvement les plus importants des fonds et des collections pour l'histoire locale. Elles ont des informations économiques, sociales, culturelles, ecclésiastiques, scolaires et administratives. Parmi ces fonds sont: L'Administration de District de Bacău, L'Inspectorat Scolaire Régional d'Iassy, L'Inspectorat Général Administratif de Bacău, Le Service de l'eau de Bacău, La Résidence Royale de Région de Prut et La Légion des Gendarmes de Bacău.

Ces documents peuvent être étudié journellement à la salle de lecture de L'Archives Nationales d'Iassy, entre 9 et 14,30 heures.